

- viden i fællesskab

2020

Seksualitet og etik i det specialpædagogiske arbejde

Jens er 20 år. Han har diagnosen infantil autisme og mental retardering af svær grad. Han vil gerne kramme og snuse til personale og andre borgere. Han gnider sig op af kroppen, snuser på nakke og hals og får i den forbindelse ofte erektion. Han løber efterfølgende ind på sit værelse, hvor han onanerer og får udløsning. I personalegruppen er der stor uenighed om, hvordan de skal forholde sig til Jens' kontaktform.

Af Lotte Avnby, specialpædagogisk konsulent i VISS

Der kan opstå mange etiske dilemmaer i forbindelse med arbejdet med mennesker med intellektuel funktionsnedsættelse¹. På den ene side vil vi gerne fremme autonomien, selvbestemmelsesretten og selvstændigheden, og på den anden side står vi ofte i situationer, hvor vi er nødt til at gribe ind og i kraft af vores omsorgspligt også må bremse uhensigtsmæssige situationer, hvis borgeren fx er til skade for sig selv eller andre. I sådanne situationer kan vi bruge vores fornuft, uddannelse, viden og erfaringer og i de fleste tilfælde er vi ikke i tvivl om, at vi handlede korrekt.

Anderledes sværere bliver det dog, når det handler om seksualitet. Hvis en borger har en grænseoverskridende seksuel kontaktform eller på anden vis har en seksuel adfærd, der skiller sig ud fra normen, kan det være en udfordring at håndtere det på en etisk forsvarlig måde.

Erektion eller relation – etiske dilemmaer i det pædagogiske arbejde

I forhold til mennesker med intellektuel funktionsnedsættelse kan der være forhindringer som lavt udviklingstrin, manglende kommunikative kompetencer m.m., der står i vejen for en forståelse af den enkeltes seksualitet. Det bliver derfor op til omsorgspersonerne omkring mennesket at aflæse og tolke på adfærden og de forskellige signaler, som personen sender, for at forsøge at forstå de bagvedliggende årsagerne til fx seksuel mistrivsel.

I situationen med Jens, har personalet omkring ham en god accept og forståelse af hans kognitive udviklingstrin, og hvad det stiller af krav til dem i forhold til den pædagogiske indsats, men det er en udfordring at forstå hans seksualitet, og det påvirker evnen, viljen og lysten til at ville indgå i arbejdet omkring ham, særligt på det relationelle plan, hvor den voksne mands kropslige reaktion og seksualiserende adfærd udfordrer personalets normer, værdier og personlige grænser. Når personalet imødekommer Jens' behov for nærhed, reagerer han på en for dem grænseoverskridende måde, der kan resultere i ubehag og generel afvisning. Dilemmaet er her, at når personalet er imødekommende og anerkender Jens' behov for kontakt, får han erektion, og når de afviser ham, mødes han ikke i sit behov for menneskelig nærhed og kropskontakt.

Endnu sværere bliver det, når seksualiteten ikke har et umiddelbart tydeligt udtryk. Vi kan have en tendens til først at forholde os til borgerens seksualitet, når vi oplever den på en uhensigtsmæssig måde, og måske er det netop, fordi det ikke er blevet behandlet seriøst tidligere, at borgerne finder sin egen, og måske grænseoverskridende, udtryksform.

Personlige barrierer i arbejdet med seksualiteten

Ifølge WHO, har alle ret til et seksualliv. WHO definerer seksualitet således:

¹ ICD11 (The International Classification of Disease)

”Seksualitet er en integreret del af ethvert menneskes personlighed. Den er et basalt behov og et aspekt af det at være menneske, som ikke kan adskilles fra andre aspekter i livet.

Seksualitet er ikke synonymt med samleje. Det handler ikke om, hvorvidt vi har orgasme eller ej, og endelig er det ikke summen af vort erotiske liv. Dette kan være en del af vores seksualitet, men behøver ikke at være det. Seksualitet er så meget mere. Det er, hvad der driver os til at søge efter kærlighed, varme og intimitet.

Den bliver udtrykt i den måde, vi føler, bevæger os på, rører ved og bliver rørt ved. Det er lige så meget dette at være sensuel, som at være seksuel. Seksualitet har indflydelse på vores tanker, følelser, handlinger og samhandling, og derved på vor mentale og fysiske helse. Og da helse er en fundamental menneskeret, så må også seksuel helse være en basal menneskeret.”

Det er derfor vigtigt at arbejde med borgernes seksualitet – om den er grænseoverskridende eller ej, eller om den er, hvad der driver ham eller hende til at søge efter kærlighed, varme og intimitet.

Når det fx handler om borgerens ADL² mål i handleplanen, har vi alle personlig viden, holdninger eller erfaringer at trække på, og der er intet, der forhindrer os i at bringe det ind i de pædagogiske diskussioner. Det er også her, vores egne normer og værdier ofte skinner igennem og er medstyrende for, i hvilken retning vores pædagogiske arbejde bærer hen. Det vil sige, vores pædagogiske arbejde afspejler vores personlighed. Det samme vil gøre sig gældende, når det handler om seksualitet, men her er det de færreste, der har lyst til at dele personlige erfaringer med kolleger eller andre samarbejdspartnere, og det er samtidig ofte den personlige norm eller værdi, der bliver

styrende for, hvordan der bliver arbejdet med en borgers seksualitet.

Seksualitet på dagsordenen

Vi kan ikke tage mennesket ud af pædagogen eller skille personligheden fra pædagogikken, og det skal vi heller ikke, da det jo netop er det, der er det essentielle i mødet mellem mennesker, og det er det, der bærer relationen i det pædagogiske arbejde. Men vi kan skærpe opmærksomheden og bevidstheden om, hvilken ”stemme” der taler, når vi drøfter etiske dilemmaer, og først der kan vi træffe den professionelle og mest etisk korrekte vej at gå.

”Når man skal afgøre, hvad der er etisk korrekt i en given situation, må man ikke lade sig styre af egne værdier og normer. Etik er ikke et spørgsmål om personlig smag her og nu. Etik handler om alment gyldige principper for, hvordan man skal handle i forskellige situationer”.

(Citat: Seksualitet på dagsordenen)

For at overkomme de personlige barrierer, der kan stå i vejen for arbejdet med borgernes seksualitet, er det først og fremmest nødvendigt, at turde tale om emnet. Dernæst kan det være gavnligt at have nogle mere overordnede eller formaliserede rammer at drøfte emnet ud fra. I ”Seksualitet på dagsordenen” fra Socialstyrelsen er der bl.a. forskellige refleksionsøvelser, der kan støtte diskussionerne om emnet og skærpe fagpersonernes opmærksomhed på egne normer, værdier og grænser. Her findes også en etisk refleksionsmodel, der kan bruges til at finde fagligt forsvarlige handlemuligheder i konkrete situationer.

Alle har ret til et seksualliv

Det er vigtigt at vi erkender at også borgerne har en seksualitet, at de har ønsker og behov, der skal tilgodeses, støttes op om eller som kræver råd, vejledning eller hjælp på lige fod med alle andre områder vi dagligt arbejder med. Når det fx er svært at nå til enighed i forhold til tilgangen til Jens, kan det skyldes at der ikke findes klare, fælles retningslinjer for, hvordan man forholder sig til borgernes seksualitet og personalet er derfor nødt

---

² Almindelig daglig levevis

til at tage udgangspunkt i egne normer og værdier. I den pædagogiske hverdag må vi sikre os, at vi også har fokus på borgerens seksualitet og at vi løbende drøfter etik, normer og værdier i forbindelse med emnet således at vi får et fælles etisk udgangspunkt at handle ud fra – med andre ord ”Seksualitet skal på dagsordenen”.

FAKTABOKS

Udviklingen af synet på seksualitet

I Danmark var det hvide snit lovligt helt frem til 1983. Man skar nervebanerne mellem frontallapperne over for at fjerne unormale tanker og adfærd, og det blev bl.a. brugt til at dæmpe udviklingshæmmedes seksuelle drifter.

I 1934 (og frem til 1967) indførtes sterilisationsloven, der gjorde det muligt at tvangssterilisere de udviklingshæmmede. Den var målrettet de bedre fungerende udviklingshæmmede, da man mente, de havde den største mulighed for at formere sig og dermed var de farligste for samfundet og arvemassen generelt. De fik valget mellem en lukket anstalt eller frihed uden børn. Det gjorde Danmark til det første land i Europa, der brugt sterilisation med et racehygiejnisk formål.

Heldigvis har synet på mennesker med intellektuel funktionsnedsættelse i dag ændret sig. Professionelle kigger i højere grad på ”det hele menneske” og alle aspekter inddrages, når den optimale pædagogiske tilgang og planlægning skal drøftes. Den enkeltes selvbestemmelsesret, integritet og rettigheder generelt er kommet i fokus.

I 2012 udgav Socialstyrelsen ”Seksualitet på dagsordenen” - en håndbog om professionel støtte til voksne med funktionsnedsættelse. Dermed blev Danmark det første og eneste land i verden, hvor en offentlig instans understøtter arbejdet med seksualiteten på handicapområdet.

Litteratur

Graugaard, C. & Møhl, B. & Hertoft, P. (2006). *Krop, sygdom og seksualitet*. København: Hans Reitzels forlag.

Johansen, M. Thyness, E. M. Holm, J. (2001). *Når seksualitet tages alvorligt*. København: Gads forlag.

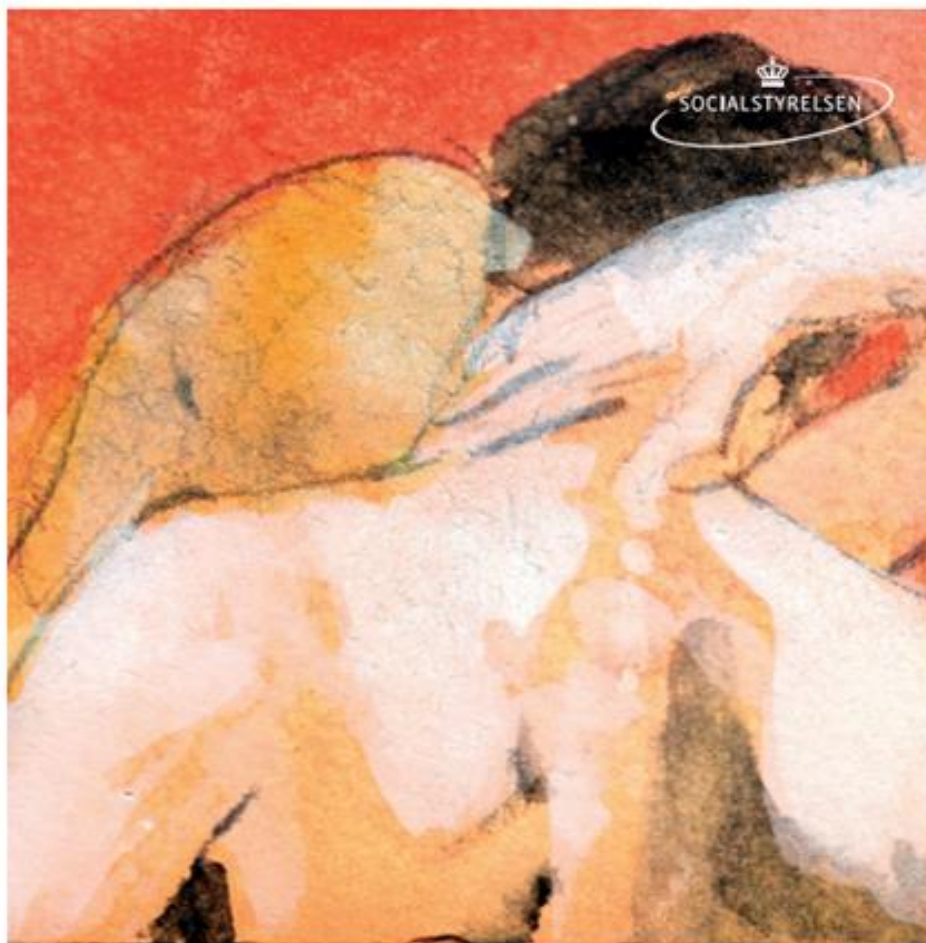
Frederiksen, J. S. (2018). Dilemmaer om udviklingshæmmedes seksualitet og kærlighedsliv. I: Nielsen, S. B & Hansen, G. R. (red.), *Køn, Seksualitet og mangfoldighed* (Kap. 13). Viborg: Samfundslitteratur.

Samvirke (18.02.11) *Hvad er det hvide snit*. Hentet d. 27.01.20 fra <https://samvirke.dk/artikler/hvad-er-det-hvide-snit>

Secher, M. T. (2019). Seksualitet og psykisk udviklingshæmning. I: Graugaard, C., Giraldi, A., & Møhl, B. (red.), *Sexologi, faglige perspektiver på seksualitet* (Kap. 24). København: Munksgaard.

Socialstyrelsen. *Seksualitet på dagsordenen*. Hentet d. 27.01.20 fra <https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/seksualitet-pa-dagsordenen>

WHO (2020) *Defining sexual health*. Hentet d. 27.01.20 fra https://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/

Seksualitet på dagsordenen

En håndbog om professionel støtte
til voksne med funktionsnedsættelse

Seksualitet på dagsordenen: ”Håndbogen beskæftiger sig med, hvad det vil sige at have en professionel tilgang til andre menneskers seksualitet. Hvad skal man vide, hvad skal man kunne, og hvordan yder man i praksis en professionel indsats i forhold til seksualitet”. Kan downloades gratis på Socialstyrelsens hjemmeside: www.socialstyrelsen.dk/udgivelser/seksualitet-pa-dagsordenen